

УДК 355.233.2:796

СТАН ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПОВІТРЯНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Сергій ПАЛЕВИЧ, Олександр ПІДДУБНИЙ,
Олександр ТКАЧУК, Віталій ЗОЛОЧЕВСЬКИЙ

*Харківський національний університет Повітряних сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків, Україна, e-mail: junpolpsv@gmail.com*

Анотація. У статті проаналізовано літературні джерела та програмно-нормативні документи проблеми фізичної підготовки військовослужбовців як складової частини у структурі системи бойової підготовки Збройних сил України. Установлено, що основний науковий доробок стосується розв'язання завдань удосконалення теоретичного, мотиваційного, виховного, психологічного, методичного, рухового та нормативного функціональних компонентів системи спеціальної фізичної підготовки.

Водночас відсутня увага науковців до обґрунтування нових підходів взаємодії систем спеціальної фізичної підготовки та загальновійськових дисциплін, шляхів їх інтеграції.

Удосконалення системи спеціальної фізичної підготовки можливе через реорганізацію освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах, який передбачає, зокрема, оновлення навчальних і робочих програм з навчальної дисципліни, упровадження концепції студентоцентрованого навчання, в основу якої покладено процеси стандартизації результатів навчання, інтеграцію елементів бойової підготовки в єдину комплексну систему навчання на базі спеціальної фізичної підготовки.

Ключові слова: спеціальна фізична підготовка, інтеграція, система бойової підготовки, військовослужбовці, Повітряні сили.

СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ
И НАПРАВЛЕНИЯ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ
ПОДГОТОВКИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ
ВОЗДУШНЫХ СИЛ ВООРУЖЕННЫХ
СИЛ УКРАИНЫ

Сергей ПАЛЕВИЧ,
Александр ПОДДУБНЫЙ,
Александр ТКАЧУК,
Виталий ЗОЛОЧЕВСКИЙ

*Харьковский национальный университет
Воздушных сил имени Ивана Кожедуба,
г. Харьков, Украина,
e-mail: junpolpsv@gmail.com*

Аннотация. В статье проанализированы литературные источники и программно-нормативные документы проблематики физической подготовки военнослужащих как составляющей в структуре системы боевой подготовки Вооруженных сил Украины. Установлено, что основной научный потенциал касается решения задач совершенствования теоретического, мотивационного, воспитательного, психологического, методического, двигательного и нормативного функциональных компонентов системы специальной физической подготовки.

В то же время отсутствует внимание ученых к обоснованию новых подходов взаимодействия систем специальной физической подготовки и общевоинских дисциплин, путям их интеграции.

STATE OF PROBLEMS AND DIRECTIONS
FOR IMPROVEMENT SPECIAL
PHYSICAL TRAINING SERVICEMAN
OF THE AIR FORCE OF THE ARMED
FORCES OF UKRAINE

Serhiy PALEVICH,
Alexander PODDUBNY,
Alexander TKACHUK,
Vitaly ZOLOCHEVSKY

*Ivan Kozhedub Kharkiv
National University of Air Forces, Kharkiv,
Ukraine, e-mail: junpolpsv@gmail.com*

Annotation. The article analyzes literary sources and program-normative documents of the problem of physical training of servicemen as a component of the system of combat training of the Armed Forces of Ukraine. It is established that the main scientific potential relates to solving problems of improving the theoretical, motivational, educational, psychological, methodical, motor and normative functional components of the system of special physical training.

At the same time, the attention of scientists to the justification of new approaches to the interaction of systems of special physical training and combined arms disciplines, ways of their integration is missing.

Improvement of the system of special physical training is possible through the reorganization of the educational process in the university, which includes, inter alia, updating the educational and work programs for the discipline, the introduction of the concept of student-cen-

Совершенствование системы специальной физической подготовки возможно через реорганизации образовательного процесса в высших военных учебных заведениях, который предусматривает, в частности, обновление учебных и рабочих программ по дисциплине, внедрение концепции студентоцентрированного обучения, в основу которой положены процессы стандартизации результатов обучения, интеграция элементов боевой подготовки в единую комплексную систему обучения на базе специальной физической подготовки.

Ключевые слова: специальная физическая подготовка, интеграция, система боевой подготовки, военнослужащие, Воздушные силы.

tered learning, which is based on the processes of standardizing learning outcomes, integrating the elements of combat training into a single integrated training system on the basis of special physical training.

Keywords: special physical training, integration, combat training system, serviceman, Air Force.

Постановка проблеми. Сьогодні підготовка будь-якого військового професіонала не може бути повноцінною, якщо вона зводиться до досконалого знання військової техніки та вміння її використовувати. Необхідною умовою виконання бойових завдань є властивість кожного спеціаліста та підрозділу (розрахунку) загалом до максимального використання властивостей бойової техніки в найкоротший час. Це вимагає не лише відмінної технічної виправки особового складу, але й максимально високого рівня розвитку в нього тих спеціальних фізичних якостей та рухових навичок, які б сприяли формуванню умов і характеру їхньої професійної діяльності. Отже, саме тому в сучасних умовах розвитку Збройних сил України особливо важливого значення набувають засоби та методи власне спеціальної фізичної підготовки. При цьому рівень і якість фізичної підготовленості залежатиме від самого військовослужбовця, що значно підвищує його відповідальність за свою готовність (Ю. М. Антошків, 2004; В. М. Афонін, 2013; Ю. А. Бородін, 2014) [1, 2, 4].

Проведення всебічних реформ, уведення в дію нової Концепції підготовки Збройних сил (ЗС) України актуалізує проблему розроблення ефективних механізмів реалізації бойового досвіду під час підготовки військових фахівців. Однак пропонування нових підходів чи удосконалення наявних не може відбуватися без урахування кількості інформації (даних), уже накопиченої в науковій та методичній літературі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З метою реформування підготовки військових фахівців у ВВНЗ упродовж останніх років зроблено певні кроки щодо регулювання окремих складових частин системи спеціальної фізичної підготовки. Це, зокрема, накази Міністра оборони (МО) України «Про затвердження Тимчасової настанови з бойової підготовки у Збройних силах України» [13], «Концепція розвитку фізичної підготовки і спорту ЗС України на період до 2020 року», «Каталог стандартів (колективної, індивідуальної) фізичної підготовки для військовослужбовців, підрозділів, родів військ та видів Збройних сил України ВКТ 03.030.019–2016 (02)», наказ НГШ–ГК ЗС України «Про затвердження Тимчасової інструкції з професійної підготовки офіцерського, сержантського (старшинського) складу тактичної ланки управління, установ, організацій Збройних сил України» [15].

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про різні підходи до вдосконалення навчально-виховного процесу з фізичної підготовки (ФП). Процес формування знань та умінь у сфері ФП розглянуто в роботах С. Божко, О. Борознюк, О. Ольхового, І. Закорко. Завдання удосконалення засобів, форм та методів контролю ФП розв'язували науковці Глазунов С., Леонт'єв В., форм організації ФП – Г. Сухорада, В. Романчук, І. Овчарук, засобів, форм та методів фізичного вдосконалення – К. Пронтенко, О. Шевченко, О. Старчук, А. Маракшин, С. Безпалій. Дослідники В. Красота, С. Федак, В. Паєвський, І. Шлямар, В. Климович, О. Піддубний, В. Кирпенко, Ю. Вереньга розглядали завдання удосконалення ФП через зміст програми ФП.

Більшість військових дослідників у сфері фізичної підготовки [1, 3, 4, 5, 10, 11, 18, 21, 27, 33] вважають напрямом удосконалення системи спеціальної фізичної підготовки реорга-

нізацію освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ), яка передбачає, зокрема, оновлення державних професійних стандартів, освітньо-професійних програм, навчальних та робочих програм із навчальної дисципліни «Фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка», упровадження концепції студентоцентрованого навчання, в основу якої покладено результати навчання; використання інноваційних технологій навчання (комп'ютеризованих тренажерів, звичайних електронних технічних засобів навчання, електронних навчальних посібників); інтеграцію елементів бойової підготовки в єдину комплексну систему навчання на базі спеціальної фізичної підготовки, на що й спрямоване наше дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати стан проблеми та напрями удосконалення спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців Повітряних сил Збройних сил України.

Методи дослідження: узагальнення та аналіз досвіду ведення війн та антитерористичної операції (АТО), збройних конфліктів, навчань, літературних джерел та програмно-нормативних документів, інформаційного пошуку, систематизації.

Результати дослідження та їх обговорення. Щоб глибше дослідити сучасний стан спеціальної фізичної підготовки, насамперед зробимо аналітичний огляд структури бойової підготовки Збройних сил України загалом, а згодом детальніше зупинимось на питанні взаємодії систем спеціальної фізичної підготовки та загальновійськових дисциплін, шляхах їх інтеграції.

Підготовку ЗС України у мирний час організують за стандартами підготовки з циклами навчання та періодами підготовки за модульним принципом.

Послідовність досягнення військовими підрозділами бойових спроможностей до виконання конкретних завдань та критерії їх оцінювання у процесі індивідуальної і колективної підготовки визначено у стандартах підготовки.

Основні періоди підготовки:

- базовий (період відновлення боєздатності);
- інтенсивний (період інтенсивної підготовки);
- підтримувальний (період підтримання готовності до виконання завдань).

Кожен модуль є певним етапом навчання та охоплює базову підготовку військовослужбовця, підготовку за спеціальністю та оволодіння суміжною спеціальністю, практичну роботу зі злагодження екіпажів або розрахунків за високотехнологічними спеціальностями та стажування у військових частинах. Перевірки проводять з метою визначення рівня готовності військової частини до реалізації набутих оперативних (бойових) спроможностей.

Видами бойової підготовки є тактична, національно-патріотична, стройова, вогнева, фізична, методична, спеціальна, технічна, військово-медична, інженерна, розвідувальна, топографічна підготовка, а також підготовка зі зв'язку та з радіаційно-хімічного і бактеріологічного захисту.

Фізична підготовка військовослужбовців є складовим елементом у структурі системи бойової підготовки Збройних сил. Зв'язки із системою бойової підготовки визначає специфіка формування прикладних рухових навичок і розвиток фізичних якостей, форма організації тренувальних занять і кількість часу, що відведена на них.

Аналізуючи сучасний педагогічний процес фізичного вдосконалення (рис. 1) військовослужбовців за видами фізичної підготовки, науковці виокремлюють загальну, спеціальну та цільову фізичну підготовку (спеціалізовану, БАРС) [24]. Їхніми завданнями є формування й удосконалення єдиних для військовослужбовців, згідно зі спеціальними завданнями для такого роду військ або для конкретного бою (виконання завдань за призначенням), психофізичних якостей та військово-прикладних навичок відповідно до вимог сучасної війни.

Відповідно до нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [9], з урахуванням зміни концептуальної моделі освіти та перенесення акценту зі стандартизації змісту освіти на стандартизацію результатів навчання (Learning Outcomes), урахуваючи досвід підтримки фізичної підготовки військовослужбовців, які задіяні в АТО, розробляється нове покоління стандартів вищої освіти, нові освітні програми, у яких визначено умови, форми проведення

та зміст фізичного виховання у вишах. Згідно з наказом МОН України, усі ці положення повинні бути відображені в робочій програмі з дисципліни [21,34]. У зв'язку з цим, актуальними є систематизація наявного масиву інформації про способи організації фізичного виховання, розроблення рекомендацій з проектування програми практичної реалізації задекларованих положень, опис компетентності та результатів навчання у сфері фізичного виховання у ВНЗ.

Рис. 1. Педагогічний процес фізичного вдосконалення військовослужбовців за видами фізичної підготовки

У процесі викладання навчальної дисципліни основну увагу приділяють оволодінню курсантами загальними компетентностями [11, 12, 21].

Очікування викладачів щодо результатів освітньої діяльності (оволодіння курсантами загальними компетентностями), які формують викладачі, відображено через результати навчання [11, 12, 21].

Для забезпечення системності та ідентичності під час опису результатів навчання рекомендовано використовувати одну із визнаних класифікацій, зокрема за авторством Б. Блума [11, 12, 21].

Для наповнення змісту навчальної програми дисципліни необхідно визначити ступінь наукового обґрунтування результатів навчання у когнітивній, афективній та психомоторній сферах.

Когнітивна (пізнавальна) сфера. У документах, що рекомендовані МО України [14, 15], результати навчання визначено як володіння необхідним рівнем спеціальних теоретичних знань, необхідних для організації та проведення фізичної підготовки з особовим складом.

Останнім часом зміст спеціальних теоретичних знань активно розглянуто в дисертаційних дослідженнях Ю. Фіногенова, О. Ольхового, С. Романчука, О. Піддубного, Г. Сухогради, С. Глазунова, А. Маракушина, С. Божка, В. Кирпенка, С. Номеровського та інших [6, 10, 21, 28, 31]. Отримані результати лягли в основу виданих підручників, методичних посібників, керівних документів з фізичної підготовки і спорту [19, 20, 22, 26, 30]. У всіх роботах перевагу віддавали проблемам спеціальної спрямованості підготовки військовослужбовців, а також розвитку фізичних якостей. Разом із тим детальний аналіз і узагальнення проведених досліджень свідчить про необхідність подальшого наукового обґрунтування систематизації змісту спеціальних теоретичних знань.

Досліджуючи методику професійної підготовки офіцерів, О. Ольховий [21] розробив модель занять з фізичної підготовки з курсантами, в якій ураховано залежність якості засвоєння програми навчання від функціонального стану, фізичного розвитку та граничного рівня початкових знань і вмінь курсантів, а також вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик випускника вищого військового навчального закладу [22].

Аналізуючи зміст програмного матеріалу теоретичного курсу фізичної підготовки курсантів військових закладів вищої освіти, дослідники Р. Макаров, Ю. Бородин, Г. Сухорада визначають, що процес фізичної підготовки у ВВНЗ не певною мірою відповідає прогресу озброєння, техніки і тактики їх застосування [4, 28].

Автори визначають, що недостатнє використання в системі навчання військовослужбовців передових психолого-педагогічних концепцій стримує подальше розроблення актуальних проблем підготовки військовослужбовців.

Одним із найдієвіших засобів досягнення ефективності у засвоєнні наукових і професійних понять є забезпечення системних знань, для чого часто необхідні «певна реконструкція чи переструктурування змісту навчального матеріалу, тобто надання йому такої структури, яка б сприяла засвоєнню знань у цілісній системі» [25]. Особливої уваги у СФП підготовці потребують деякі аспекти формування систем знань, пов'язаних із комплексним використанням понять із суміжних дисциплін (морфології, фізіології, біохімії, психології, соціології, організації та управління тощо), а також низки загальновійськових дисциплін (тактичної, національно-патріотичної, стрійової, вогневої, фізичної, методичної, спеціальної, технічної, військово-медичної, інженерної, розвідувальної, топографічної підготовки, підготовки зі зв'язку та з РХБЗ тощо) [23, 24, 32].

Афективна сфера стосується емоційного компонента освітнього процесу, починаючи від бажання студента (курсанта) отримати інформацію до інтегрування ідей, переконань і ставлень. У документах, що рекомендовані МО України [12, 13, 14, 15, 16, 17], результати навчання у цій сфері не визначені.

Аналіз наукової літератури виявив, що на відміну від спорту вищих досягнень, дослідницьких робіт, цілеспрямовано присвячених вивченню мотивацій, пов'язаних із заняттями фізичними вправами, явно недостатньо.

Спостерігається невідповідність між значенням мотиваційного чинника щодо поліпшення фізичної підготовленості військовослужбовців і місцем, яке мотивація занять фізичною підготовкою посідає у наукових дослідженнях і практиці командирів, вихователів і викладачів. І це при тому, що останніми роками багато вчених (зокрема Ю. Фіногенов, С. Глазунов, О. Ольховий, С. Романчук [21, 26, 27, 31], О. Піддубний, Г. Сухорада, А. Маракшин, С. Божко, В. Коновалов і ін.) вважають цю проблему головною проблемою фізичної підготовки. Перші спроби у цьому напрямі пов'язані з уведенням у підручник «Теорія і організація фізичної підготовки військ» (2014) [22, 30] і в проект Настанови з фізичної підготовки (НФП-2014) [17] низки теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо виховання потреби військовослужбовців у заняттях фізичними вправами, щодо формування інтересів, мотивів і звичок, пов'язаних із систематичним фізичним удосконаленням. Однак ці рекомендації мають певною мірою загальний характер, без урахування специфіки розділів фізичної підготовки, особливостей професійної спеціалізації та етапів бойової підготовки. Усе це не дозволяє, на наш погляд, застосовувати ці рекомендації із максимально можливою ефективністю у процесі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців.

Актуальність проблеми психологічної підготовки військовослужбовців до дій у сучасній війні зараз не викликає сумніву [7, 8]. Цій проблемі особливу увагу приділяють у різних документах бойової підготовки [13, 17].

У фізичній підготовці цій проблемі було присвячено низку наукових робіт [10, 21, 23, 26, 29] (Н. Агаєв, К. Батрак, Ю. Бородин, В. Добровольский, С. Романчук, В. Таран, О. Гусак, Г. Ложкін, А. Караван та ін.), які вирішують питання поверхово. Однак у цих роботах не враховано індивідуальні особливості військовослужбовців, послідовність (етапність) формування психологічної стійкості (які засоби і методи формують ту чи іншу психічну якість). Відсутні систематизовані й обґрунтовані рекомендації методичних прийомів. Недостатньо наукове і методичне розроблення питання психологічної підготовки військовослужбовців у процесі заняття фізичними вправами негативно позначається на ефективності практичного навчання.

Ретроспективний аналіз наявних наукових даних свідчить про те, що у низці досліджень були та ефективно розроблялися деякі приватні аспекти виховання військовослужбовців у системі фізичної підготовки (Ю. Бородин, Ю. Вереньга, О. Гусак, Г. Єдинак, В. Мисів, О. Скавронський та ін.) [5, 6, 8].

Однак у них не було враховано особливостей колективної бойової взаємодії військовослужбовців, їх соціально-психологічної адаптації до різних умов і режимів навчально-бойової діяльності, не було вирішено питання зміцнення і згуртування колективів військових підрозділів.

Висвітлення цих питань знайшло відображення у дослідженнях І. Овчарука, О. Ольхового, М. Корчагіна, Г. Сухоради та ін. [18, 21, 28]. У них оцінено позитивну роль фізичної підготовки у розв'язанні виховних завдань загалом. Однак не враховано специфічні особливості різних її розділів і відсутні конкретні прийоми й методи колективної взаємодії у кожному із розділів.

У психомоторній сфері в основному наголошується на фізичних навичках, зокрема питаннях координації мозкової та м'язової діяльності [27, 29, 32]. Після аналізу документів, що рекомендовані МО України [17], встановлено такі результати навчання у психомоторній сфері:

- володіння організаційно-методичними навичками й уміннями організації та проведення фізичної підготовки та спортивної роботи з військовослужбовцями (методичний компонент);
- виконання установлених нормативів із фізичних вправ відповідно до вимог програми навчання, а також володіння військово-прикладними навичками та вміннями (руховий компонент).

Методичний компонент у галузі фізичної підготовки досить докладно розроблено завдяки зусиллям В. Силіна, В. Миронова, Ю. Фіногенова, С. Глазунова, О. Ольхового та ін. [6, 21, 31]. В основі його обґрунтування лежать активні методи формування командно-методичних навичок і вмінь проведення основних форм фізичної підготовки з різними категоріями військовослужбовців. Однак слід зазначити, що механізм формування цих навичок розкрито на прикладі методичних завдань за окремими розділами фізичної підготовки і в жодній із робіт не порушено питання формування методичних навичок під час підготовки військовослужбовців до виконання нормативів бойової підготовки [13].

Це положення свідчить про необхідність конкретизації наукових досліджень у руслі порушеної проблеми.

З погляду свого призначення руховий компонент є провідним у системі підготовки військовослужбовців, оскільки спрямований на забезпечення фізичної підготовленості військовослужбовців до професійної діяльності. Природно, що і в науково-теоретичному обґрунтуванні у нього є відповідний пріоритет. Великий внесок у теоретичне й експериментальне обґрунтування цього компонента внесли В. Афонін, О. Ольховий, С. Романчук, Г. Єдинак, І. Закорко, Ю. Фіногенов, Г. Сухорада, В. Кирпенко, А. Маракушин, О. Піддубний та ін. [1, 2, 8, 10, 27, 31].

На сьогодні зусиллями нового покоління вчених: І. Овчарука, В. Пронтенка, К. Пронтенка, С. Федака, І. Шлямара, А. Яворського та ін. – цей компонент продовжують активно розробляти [18, 29, 33].

Однак, не вдаючись у докладне вивчення наукових робіт у рамках удосконалення рухового компонента, слід зазначити, що більшість із них було спрямовано на обґрунтування одного із видів спорту або рухової активності, на розвиток професійно-значущих якостей [7, 31, 33]. Не було поставлено і практично не було розв'язано завдання щодо обґрунтування засобів і методів підготовки до різних умов бойової діяльності з урахуванням вихідного рівня фізичної підготовленості військовослужбовців і етапів бойової підготовки, досвіду бойових дій. Не було обґрунтовано часові параметри під час навчання щодо оволодіння навичками.

Таке становище склалося, очевидно, у зв'язку із відсутністю всебічного комплексного підходу до призначення системи підготовки як складової частини фізичної та бойової підготовки. Природно припустити, що це сприяло помітній науковій обґрунтованості багатьох важливих проблем підготовки і насамперед тих, які розширювали її можливості у розв'язанні бойових завдань.

В основі теоретичного і практичного обґрунтування нормативного компонента лежать вимоги до військовослужбовців відповідно до характеру та умов навчально-бойової діяльності. На сьогодні накопичено багатий науковий досвід розроблення нормативів для оцінювання індивідуального рівня фізичної підготовленості військовослужбовців різних категорій і віку (Г. Єдинак, В. Волков, І. Щербина, С. Глазунов, В. Леонтьєв, А. Одеров, R. Balcerzyk) [6, 8, 34]. Однак проблема полягає в тому, що характер і умови бойової діяльності особового складу із розвитком військової справи змінюються, а водночас змінюються і навантаження, які відчувають військовослужбовці у сучасному бою [32, 33].

Аналіз чинної упродовж останнього часу системи перевірки й оцінювання досягнень у фізичній підготовленості курсантів ВВНЗ [21, 22] дає змогу виявити комплекс недоліків, що знижують її ефективність. До них насамперед належать такі:

- суворо регламентований нормативний підхід, який не стимулює подальше фізичне вдосконалення, зводить процес фізичного виховання переважно до «натаскування» на виконання наявних нормативів;
- невідповідність нормативів фізичної підготовленості військовослужбовців реальним фізичним і психічним навантаженням, які витримують військовослужбовці під час здійснення військово-професійної діяльності;
- неадекватність вимог системи оцінювання аналогічним вимогам армій країн блоку НАТО, що не сприяє уніфікації та встановленню переваг або недоліків у стані фізичної підготовленості військовослужбовців ЗСУ.

Отже, для об'єктивного оцінювання фізичної підготовленості особового складу до професійної діяльності в умовах впливу таких навантажень необхідно періодично зіставляти фізичну підготовленість і бойову ефективність як окремих військовослужбовців, так і цілих підрозділів, і на цій основі вносити корективи до рівня нормативних вимог. На практиці, однак, здійснити такий підхід досить складно. Для цього насамперед необхідно змодельювати реальні умови бойової діяльності і домогтися, щоб особовий склад отримував адекватне фізичне навантаження і напруження.

Найбільшу складність для теорії і практики становить процедура обґрунтування нормативів щодо комплексних вправ, які виконують у складі підрозділу, а також визначення стійкості формування військово-прикладних навичок. Саме за допомогою цих нормативів можна оцінити не лише індивідуальний рівень розвитку фізичних якостей і стійкість сформованості прикладних навичок військовослужбовців, але й, що дуже важливо, визначити злагодженість взаємодій особового складу на тлі значної фізичної і психічної втоми.

Перспективний напрям удосконалення системи контролю ФП військовослужбовців ЗС України фахівці бачили в застосуванні полібальної шкали оцінювання результатів виконання тестів, що давало змогу компенсувати низький рівень розвитку однієї якості (навички) завдяки високому рівневі розвитку іншої [17, 22]. Наголошено на визначенні прикладної підготовленості військовослужбовців. Для перевірки спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців розроблено відповідний спосіб експрес-контролю [17]. Становлення вітчизняної системи ФП військовослужбовців дало поштовх до прогресивних змін у змісті основного керівного документа – Настанови з ФП у ЗС України 1997 року (НФП – 1997). Незважаючи на досить консервативний характер системи перевірки та оцінювання ФП, було передбачено введення комплексних тестів (варіантів А та Б) для оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців у складі підрозділів та бальну систему оцінювання, яка давала змогу здійснювати ранжування військовослужбовців за рівнем їхньої фізичної підготовленості із перспективою фінансового заохочення тих, хто мав кращий рівень підготовленості [16]. Згодом цей підхід перестав бути популярним. Із введенням НФП-2009 було запропоновано класичну для пострадянської системи перевірки та оцінювання ФП чотирибальну шкалу оцінювання відповідно до нормативів, розширено зміст ФП із 33 до 49 вправ. Особливістю організації контролю ФП військовослужбовців стало використання суворо регламентованих комплексів фізичних вправ для перевірки.

Вивчення досвіду застосування ЗС у сучасних локальних конфліктах, миротворних операціях, аналіз публікацій останнього часу дозволяє стверджувати, що в сучасних умовах реформування ЗС України система перевірки та оцінювання ФП також потребує адекватного вдосконалення.

Як зазначає О. Третяк, спеціальна фізична підготовка майбутніх офіцерів має ґрунтуватися на концептуальних засадах, в основі яких повинна бути інтеграція фізичного виховання з урахуванням конкретного характеру професійних обов'язків. Такої ж думки дотримуються дослідники Одеської військової академії [20, 21].

Уміння, необхідні для військової діяльності, майбутні військовослужбовці здобувають переважно на заняттях із загальновійськових дисциплін. Проведені дослідження показують, що більшість викладачів вищих закладів освіти мало ознайомлені з методикою забезпечення міжпредметних зв'язків спеціальної фізичної підготовки і загальновійськових предметів, дотримання послідовності знань загальної тактики, військової топографії, стрілецької зброї та вогневої підготовки, бойової системи виживання воїнів (зокрема військово-медичної підготовки) і знань із фізичного виховання тощо, які в бойовій підготовці виконують не лише загальноосвітню роль, але й часто є важливими для узгодження спеціальної фізичної підготовки й етапів навчання (тактико-спеціальні навчання). Ще складнішим завданням практичної педагогічної діяльності викладачів загальновійськових дисциплін є забезпечення цілісності та послідовності у вивченні спеціальних курсів, які вивчатимуть випускники, якщо продовжуватимуть навчання у вищій школі.

Зміст і послідовність навчання з усіх навчальних дисциплін, окрім фізичної підготовки, підпорядковані зазвичай завданням періодів бойового злагодження підрозділів. Формування військової майстерності здійснюється поетапно завдяки комплексуванню усіх предметів із тактичною підготовкою і підпорядкуванню їй своїх завдань. Лише фізична підготовка не має тісного зв'язку з періодами бойового злагодження підрозділів [11, 14].

Практика застосування сил в АТО впливає на весь навчальний процес. У зоні АТО офіцери виконували такі бойові завдання: організацію чергування на постах, охорону та оборону об'єктів, завантаження та розвантаження боєприпасів, марш у складі підрозділу та індивідуально, ведення вогню щодо ураження цілей, прискорене переміщення до місць укриття, проведення інженерних робіт з облаштування бліндажів, окопів, траншей та інших інженерних споруд, виведення особового складу з-під обстрілу, обслуговування техніки та озброєння (стрілецької зброї), заняття вогневих позицій, переміщення вогневих позицій, виконання обов'язків у складі мобільної групи, конвоювання затриманих, ведення розвідки, вихід з оточення, засідка, інші види бойової роботи [12, 15, 22].

Учасники бойових дій у зоні АТО, фахівці фізичної підготовки і спорту О. Старчук, В. Пронтенко визначають, що спостереження за учасниками бойових дій, які повернулися із зони АТО, бесіди з ними, а також їх власний досвід участі у бойових діях свідчать, що в організмі військовослужбовців відбуваються деякі фізіологічні зміни через наявність низки негативних чинників, а саме: постійного перебування у стані нервового, фізичного напруження та у стані стресу; низької рухової активності під час довготривалого перебування в умовах обмеженого простору (блокпости, кунги, намети, бліндажі тощо); необхідності діяти вночі, за будь-якої погоди і на будь-якій місцевості; перенесення на собі важкої ваги (зброї, набоїв, спорядження); нерегламентованості рухового режиму та ін. [24].

Досвід застосування засобів захисту у війнах останнього часу підтвердив не лише необхідність застосування бронезилетів для захисту від осколків і куль, а й пов'язані з цим проблеми, які необхідно буде розв'язувати у майбутньому [24].

На думку начальника служби фізичної підготовки і спорту управління бойової підготовки Командування Повітряних сил Збройних сил України, напрямом розвитку спеціальної фізичної підготовки є відповідність фізичної підготовки бойовому призначенню військової частини та основним завданням бойового навчання особового складу [11]. Він передбачає оптимальне використання засобів і методів фізичного вдосконалення військовослужбовців

для підвищення їх готовності до виконання бойових і (навчально-бойових) завдань. На етапі бойового злагодження у процесі фізичної підготовки застосовують засоби й методи, спрямовані на виховання згуртованості, колективізму і взаємодопомоги.

Відповідність фізичної підготовки бойовому призначенню військової частини передбачає її підпорядкованість основним предметам навчання, насамперед тактичній (тактико-спеціальній) підготовці. Дотримання цього принципу передбачає підпорядкованість змісту фізичної підготовки завданням і часу проведення тактичних навчань.

Необхідно зазначити, що під час військово-професійної діяльності проявляється стихійний розвиток фізичної тренуваності. Найбільш наочно це здійснюється в елементах професійних дій, у яких наявні значні м'язові зусилля (подолання осипів, перебіжки з вантажем і без нього, дії з бойовою технікою та озброєнням). Тут спостерігається стійкий і позитивний зв'язок. Водночас для більш складних професійних дій характерна перевага лише у військовослужбовців із відмінними показниками фізичної підготовленості. Для групи «слабких» стійких зв'язків не виявлено. Такі самі закономірності виявлено і під час оцінювання адаптації функціональних систем організму до дії високої температури повітря і кисневого голодування [7].

Висновок.

Проблематика фізичної підготовки військовослужбовців як складової частини у структурі системи бойової підготовки Збройних сил достатньо представлена у науковій галузі.

Основний науковий доробок стосується розв'язання завдань удосконалення теоретичного, мотиваційного, виховного, психологічного, методичного, рухового та нормативного функціональних компонентів системи спеціальної фізичної підготовки.

Водночас відсутня увага науковців до обґрунтування нових підходів взаємодії систем спеціальної фізичної підготовки та загальновійськових дисциплін, шляхів їх інтеграції.

Удосконалення системи спеціальної фізичної підготовки можливе завдяки реорганізації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах, який передбачає, зокрема, оновлення навчальних та робочих програм із навчальної дисципліни, впровадження концепції студентоцентрованого навчання, в основу якої покладено процеси стандартизації результатів навчання, інтеграцію елементів бойової підготовки в єдину комплексну систему навчання на базі спеціальної фізичної підготовки.

Перспективою подальших досліджень можна вважати розроблення адаптованої до умов ведення сучасної боротьби спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців Повітряних сил Збройних сил України.

Список використаних джерел

1. Антошків Ю. М. Взаємозв'язок рівня загальної та спеціальної фізичної підготовленості в системі професійно-прикладної фізичної підготовки перемінного складу вищих закладів освіти Міністерства надзвичайних ситуацій України / Ю. М. Антошків, Ю. В. Петришин // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2004. – Вип. 8, т. 3. – С. 6–9.
2. Афонін В. М. Психічний стан та результативність фізичної діяльності військовослужбовців / В. М. Афонін, Л. М. Кізло, С. С. Федак // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту та здоров'я людини. – Львів, 2013. – Вип. 17, т. 2. – С. 10–14.
3. Безпалый С. М. Удосконалення фізичної підготовки офіцерів викладачів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Безпалый С. М. – Львів, 2013. – 20 с.
4. Бородин Ю. А. Эффективность физической подготовки в системе военно-профессионального обучения и пути ее повышения / Ю. А. Бородин // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Харьков : ХГАДИ (ХХПИ), 2003. – № 10. – С. 60–76.

5. Вереньга Ю. В. Удосконалення фізичної підготовки працівників МВС України на етапі професійного становлення : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Ю. В. Вереньга ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Львів, 2015. – 19 с.

6. Глазунов С. І. Експрес-контроль спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців механізованих підрозділів сухопутних військ / Сергій Іванович Глазунов : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту / Глазунов С. І. – Київ, 2003. – 20 с.

7. Гусак О. Д. Формування психофізичної готовності військовослужбовців аеромобільних підрозділів до професійної діяльності у процесі фізичної підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Гусак О. Д. ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Львів, 2012. – 20 с.

8. Єдинак Г. А. До питання про вдосконалення системи оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців Збройних Сил України / Єдинак Геннадій Анатолійович // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – Луцьк, 2016. – № 4(20). – С. 276–280.

9. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 6. – С. 37–38.

10. Кирпенко В. М. Оптимізація спеціальної фізичної підготовки курсантів-льотчиків у період льотного навчання : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Кирпенко В. М. ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Львів, 2014. – 20 с.

11. Красота В. М. Взаємозалежність професійної та фізичної готовності майбутніх офіцерів / В. Красота, О. Ольховий, С. Романчук // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2014. – № 1. – С. 42–46.

12. Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік : наказ Міністерства освіти і науки від 26 січня 2015 року № 47.

13. Про затвердження Тимчасової настанови з бойової підготовки у Збройних Силах України : наказ Міністра оборони України від 16.02.2011 р. № 90.

14. Про впровадження психологічної підготовки особового складу в навчальний процес підготовки органів управління та військ (сил) : наказ начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України від 16.11.2012 року № 240.

15. Про затвердження Тимчасової інструкції з професійної підготовки офіцерського, сержантського (старшинського) складу тактичної ланки управління, установ, організацій Збройних Сил України : наказ НГШ-ГК ЗС України від 25.02.2011 р. № 37.

16. Настава з фізичної підготовки у Збройних Силах України (НФП-1997). – Київ : МО України, 1997. – 129 с.

17. Настава з фізичної підготовки у Збройних Силах України (НФП-2014). – Київ : Міністерство оборони України, 2014. – 158 с.

18. Овчарук І. С. Система фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Овчарук І. С. ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Львів, 2008. – 20 с.

19. Овчарук І. С. Теорія та організація фізичної підготовки військ : [навч.-метод. посібник в 2-х ч.] / Овчарук І. С. – Одеса : Військова академія, 2014. – Ч. 1. – 250 с.

20. Овчарук І. С. Теорія та організація фізичної підготовки військ : [навч.-метод. посібник в 2-х ч.] / Овчарук І. С. – Одеса : Військова академія, 2015. – Ч. 2. – 230 с.

21. Ольховий О. М. Модульно-рейтингова система підготовки офіцерів-керівників до занять з фізичної підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Ольховий О. М. ; Львів. держ. ін-т фіз. культури. – Львів, 2005. – 20 с.

22. Організація і проведення занять з фізичної підготовки : навч.-метод. посіб. / під заг. ред. Є. Д. Анохіна. – Львів : ЛВІ, 2006. – 237 с.
23. Паєвський В. В. Спеціальна фізична підготовка курсантів протиповітряної оборони Сухопутних військ ЗСУ : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Паєвський В. В. ; Харків. держ. акад. фіз. культури. – Харків, 2008. – 20 с.
24. Піддубний О. Т. Фізичні вправи в засобах балістичного захисту / Піддубний О. Г., Цимбалюк Ж. О., Палевич С. В. // Концептуальні напрями розвитку системи фізичної підготовки в Збройних Силах України в сучасних умовах та нормативно-правові акти, що забезпечують її функціонування : матеріали наук.-метод. конф. 21–22 жовтня 2015 р. – Київ : НУОУ. 2015 – С. 151–156.
25. Платонов В. Н. Теория и методика спортивной тренировки / В. Н. Платонов. – Киев : Высш. школа, 1984. – 352 с.
26. Романчук С. В. Фізична підготовка курсантів військових навчальних закладів Сухопутних військ Збройних Сил України : [монографія] / С. В. Романчук. – Львів : АСВ, 2012. – 367 с.
27. Романчук С. В. Формування мотивації до занять фізичною підготовкою і спортом курсантів технічних військових навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / С. В. Романчук ; ЛДУФК. – Львів, 2006. – 20 с.
28. Сухорада Г. І. Спортивно-масова робота у вищих військових навчальних закладах (на прикладі курсантів-зв'язківців) : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Сухорада Г. І. ; Львів. держ. ін-т фіз. культури. – Львів, 2003. – 21 с.
29. Федак С. С. Фізична підготовка військовослужбовців у період адаптації до військово-професійної діяльності в міжнародних операціях : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Федак С. С. ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Львів, 2015. – 19 с.
30. Фізичне виховання військовослужбовців : навч. посіб. / М. Ф. Пічугін, Г. П. Грибан, В. М. Романчук [та ін.] ; за ред. Г. П. Грибана. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2011.
31. Фіногенов Ю. С. Заходи щодо підвищення ефективності організаційних основ фізичної підготовки військово службовців / Ю. С. Фіногенов // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2011. – Вип. 27. – С. 314–321.
32. Шевченко О. О. Удосконалення професійної працездатності військових фахівців протиповітряної оборони Сухопутних військ засобами фізичної підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / О. О. Шевченко. – Львів, 2010. – 20 с.
33. Шлямар І. Л. Удосконалення спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців механізованих підрозділів сухопутних військ Збройних сил України : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Шлямар І. Л. ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Львів, 2015. – 19 с.
34. Щербина І. А. Основні напрями та новітні форми і методи удосконалення організації та методики підготовки військовослужбовців на сучасному етапі розвитку Збройних сил України. Оперативні стандарти, як нормативна-методична база удосконалення фізичної підготовки особового складу Збройних сил України / Щербина І. А. // Матеріали засідання секції Воєнно-наукової ради за воєнно-теоретичною проблематикою Міністерства оборони України 24.03.2016 року. – Київ : Управління фізичної культури і спорту МОУ, НУОУ імені І. Черняхівського, 2016. – 232 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.01.2018

Прийнята до друку 13.02.2018

Підписана до друку 28.02.2018